HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

O'ZBEK TILIDA SINONIMLARNING YOZMA VA OG'ZAKI NUTQDAGI AHAMIYATI

Abdujabborova Madina Abdutofix qizi

O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti 3- Ingliz tili filologiyasi talabasi

Toshkent, O'zbekiston

E-mail: madin160707@gmail.com

0009-0000-0507-5667

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.22774127

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'zbek tili nutqidagi sinonimlarning o'rni va ahamiyati o'rganilib, ularning ravshanligi, ifodaliligi, uslubiy rang-barangligini oshirishdagi ahamiyati ta'kidlanadi. Tadqiqotda lug'atlar, lingvistik manbalar, adabiy matnlar va kundalik so'zlashuv tilidan misollar tahlil qilib, tavsif va qiyosiy usullar qo'llaniladi. Umuman olganda, ushbu tadqiqot o'zbek tilidagi sinonim so'zlarning muhim o'rni va tilshunoslik va madaniy savodxonlikka qo'shgan hissasini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: sinonimlar, uslubiy rang-baranglik, leksik boylik, nutq ta'sirchanligi, stilistik tanlov, til madaniyati

THE IMPORTANCE OF SYNONYMS IN WRITTEN AND ORAL SPEECH IN UZBEK LANGUAGE

Abstract. This article studies the role and significance of synonyms in Uzbek speech, emphasizing their importance in increasing clarity, expressiveness, and stylistic diversity. The study analyzes dictionaries, linguistic sources, literary texts, and examples from everyday speech, using descriptive and comparative methods. In general, this study emphasizes the important role of synonyms in the Uzbek language and their contribution to linguistics and cultural literacy.

Keywords: synonyms, stylistic diversity, lexical richness, expressiveness of speech, stylistic choice, language culture

ВАЖНОСТЬ СИНОНИМОВ В ПИСЬМЕННОЙ И УСТНОЙ РЕЧИ НА УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация. В данной статье исследуется роль и значение синонимов в узбекском языке, подчеркивается их важность в повышении ясности, выразительности и стилистического разнообразия. В исследовании анализируются словари, лингвистические источники, литературные тексты и примеры из повседневной речи с использованием описательных и сравнительных методов. В целом, исследование подчеркивает важную роль синонимов в узбекском языке и их вклад в лингвистическую и культурную грамотность.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Ключевые слова: синонимы, стилистическое разнообразие, лексическое богатство, выразительность речи, стилистический выбор, языковая культура

KIRISH

Til insonlar muloqotining asosiy vositasi bo'lib, uning boyligi nutqning ravshanligi va ifodaliligiga bevosita ta'sir qiladi. Lug'atning eng muhim jihatlaridan biri sinonimlardan foydalanish bo'lib, ular o'xshash yoki deyarli bir xil ma'noga ega bo'lgan, lekin uslubiy, kontekstual yoki hissiy jihatdan farq qiladigan so'zlardir. Sinonimlar — ma'nosi bir-biriga yaqin yoki o'xshash bo'lgan, lekin shakli (yozilishi va talaffuzi) turlicha bo'lgan so'zlardir. Ular til boyligining muhim qismi hisoblanadi va nutqda fikrni yanada aniq, ravon hamda ifodali yetkazishga xizmat qiladi. Masalan, "chiroyli", "go'zal", "husnli" so'zlari bir-biriga yaqin ma'noni bildiradi, ammo ularning qo'llanishi vaziyatga qarab farqlanishi mumkin. Sinonimlar nutqda muhim o'rin tutadi, chunki ular so'z takrorini oldini oladi va matnni zerikarli bo'lib qolishidan saqlaydi. Bir xil so'zni qayta-qayta ishlatish o'rniga sinonimlardan foydalanish nutqni boy va rang-barang qiladi. Ayniqsa, badiiy va ilmiy matnlarda sinonimlardan to'g'ri foydalanish muallifning fikrini aniq va ta'sirchan ifodalashga yordam beradi. O'zbek tilida sinonimlar nutqni yanada ifodali qilish, takrorlashdan qochib, muloqot sifatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular ma'ruzachilar va yozuvchilarga tinglovchilar yoki kontekstga qarab ohangni sozlash imkonini beruvchi stilistik variantlarni taqdim etadi. Sinonimlarni o'rganish ham nazariy, ham amaliy tilshunoslikda muhim ahamiyatga ega, chunki u tilning tuzilishi, funksiyasi va rivojlanishini tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, adabiyot, ommaviy axborot vositalari, ta'lim va kundalik muloqotda sinonimlardan samarali foydalanish juda muhimdir. Ushbu tadqiqot o'zbek tilidagi sinonimlarning rolini tahlil qilish va ularning nutqni boyitish, muloqotni yaxshilash va so'zlovchilarda lingvistik kompetensiyani shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatishga qaratilgan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Sinonimlarning nutqdagi eng muhim vazifalaridan biri uning uslubiy rang-barangligini ta'minlashdir. Bunga sabab, bilamizki, har bir uslub (ilmiy, rasmiy, publitsistik, badiiy, so'zlashuv) so'zlovchidan o'ziga xos leksik birliklarning ishlatilishini talab qiladi. Shu o'rinda sinonimlarning mavjudligi so'zlovchiga bir ma'no doirasida turli uslubiyatlardan foydalanish imkonini yaratadi (Bayxanova, 2026).

Ushbu tadqiqotda o'zbek tilidagi sinonimlarning rolini o'rganish uchun tavsif va qiyosiy tadqiqot usullaridan foydalanilgan.

- Tavsiflash usuli: Tavsifiy metod sinonimlarning hayotiy muloqotda, badiiy matnlarda va o'quv materiallarida qanday qo'llanilishini kuzatish va qayd etish uchun qo'llanildi. Bu usul misollarni batafsil ko'rib chiqishga imkon beradi va sinonimlarning ekspressivlikka qanday hissa qo'shishini ko'rsatadi (Karimov, 2020).
- Qiyosiy usul: Stilistik, hissiy va kontekstual farqlarga e'tibor qaratib, o'xshash ma'noga ega sinonimlarni solishtirish uchun qiyosiy usul qo'llanildi. Bu usul ma'no, ohang va funksiyadagi nozik farqlarni aniqlashga yordam beradi (Raxmonova, 2019).

Ushbu qo'shma metodlar orqali o'rganish sinonimlar va ularning o'zbek nutqida tutgan o'rni haqida har tomonlama tushuncha beriladi.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

NATIJALAR

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, sinonimlar nutqda bir nechta muhim vazifalarni bajaradi. Avvalo, ular nutqni yanada jonli va ta’sirchan qiladi. Ya’ni, odam o‘z fikrini oddiygina emas, balki his-tuyg‘ular bilan boyitib ifodalay oladi. Masalan, kundalik foydalanishda “chiroyli” deyish ham mumkin, lekin agar kuchliroq ta’sir bermoqchi bo‘lsak, “go‘zal” so‘zini ishlatganimiz ma’qul chunki shu orqali gap yanada mazmunliroq chiqadi.

Yana bir muhim jihati shundaki, sinonimlar nutqni turli vaziyatga moslashtirishga yordam beradi. Har doim ham bir xil so‘z hamma vaziyatga to‘g‘ri kelavermaydi. Masalan, “katta” so‘zi kundalik gaplashishda ko‘p ishlatiladi, “ulkan” esa ko‘proq kitobiy yoki rasmiyroq eshitiladi. Xuddi shunday, “chiroyli”, “go‘zal”, “maftunkor” so‘zlari bir ma’noni bildirsa ham, ularning har biri o‘ziga xos ohangga ega. Shuning uchun qanday vaziyatda qaysi so‘zni ishlatishni bilish nutqni yanada mazmunli va to‘g‘ri qilishga yordam beradi.

MUHOKAMA

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, sinonimlar o‘zbek tilining juda muhim va ajralmas qismidir. Ular nafaqat so‘z boyligini oshiradi, balki nutqni yanada aniq, tushunarli va ta’sirchan qiladi. Bir xil ma’noni turli so‘zlar orqali ifodalash imkoniyati so’zlovchiga o‘z fikrini yanada nozikroq va mos tarzda yetkazishga yordam beradi.

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, turli vaziyatlarda bir xil so‘zni takrorlamasdan, uning o‘rniga mos sinonimni qo‘llash nutqni yanada chiroyli va ravon qiladi. Shu borada Bayxanova M. aytib o’tganidek, har bir nutq uslubi (ilmiy, rasmiy, publitsistik, badiiy va so‘zlashuv) o‘ziga mos so‘zlardan foydalanishni talab qiladi (Bayxanova, 2026). Sinonimlar esa muallifga bir xil ma’noni turli uslubga moslab, har xil shaklda ifodalash imkonini beradi. Masalan, “yordam bermoq” ma’nosi turli nutq uslublarida turlicha ifodalanadi. Rasmiy nutqda bu ma’no ko‘proq “yordam ko‘rsatmoq” shaklida ishlatiladi. Bu variant aniq va neytral bo‘lib, hujjatlar va rasmiy matnlarga mos keladi. Publitsistik uslubda esa “ko’maklashmoq” yoki “qo‘llab-quvvatlamoq” so‘zlari ko‘proq uchraydi. Bu so‘zlar nafaqat yordam berishni, balki kimnidir rag‘batlantirish va qo‘llash ma’nosini ham bildiradi. Badiiy nutqda esa “madad bermoq”, “yelkadosh bo‘lmoq” kabi ifodalar ishlatiladi. Bular matnga emotsional bo‘yoq beradi va tasvirni yanada jonli qiladi. So‘zlashuv uslubida esa oddiy va sodda shakl — “yordam bermoq” o‘zi ishlatiladi yoki ba’zan “yordam qilmoq” deyiladi.

Bundan tashqari,muhokamada yana bir muhim jihat sifatida sinonimlardan foydalanishda ehtiyotkorlik ham talab etilishi to’grisida qayd etildi. Chunki sinonimlar hamma vaziyatda bir xil darajada mos kelavermaydi (Usmonov, 2018). Masalan, badiiy nutqda “yuz” so‘zi o‘rniga “chehra”, “jamol”, “oraz” kabi sinonimlar ishlatilishi mumkin. Bu kabi so‘zlar matnga nafislik, obrazlilik va emotsional bo‘yoq beradi. Biroq “bashara” so‘zi, aksincha, ko‘proq salbiy ohangni bildiradi va qahramonning holati yoki muallifning munosabatini ifodalashda qo‘llanadi. Rasmiy yoki ilmiy uslubda esa bunday rang-barang ifodalar o‘rniga oddiy va neytral “yuz” so‘zi ishlatiladi. Chunki bu uslublarda aniqlik va betaraflik muhim hisoblanadi.

Shu bilan birga, sinonimlarni ishlatishda vaziyat va uslubni hisobga olish juda muhim. Har bir sinonim hamma joyda bir xil mos kelavermaydi, shuning uchun ularni to‘g‘ri tanlash nutqning aniqligi

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

va maqsadga muvofiqligini ta’minlaydi. To‘g‘ri qo‘llangan sinonimlar nutqni chiroyli va ifodali qilsa, noto‘g‘ri tanlanganlari aksincha ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, sinonimlar o‘zbek tilining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, nutqni boy, ravon va ta’sirchan qilishda katta rol o‘ynaydi. Ular yordamida bir xil ma’no turli shakllarda ifodalanib, fikrni yanada aniq va mos tarzda yetkazish mumkin bo‘ladi. Ayniqsa, turli nutq uslublarida sinonimlardan o‘rinli foydalanish matnning sifatini oshiradi va uni tinglovchi yoki o‘quvchi uchun yanada qiziqarli qiladi.

Demak, sinonimlardan ongli va o‘rinli foydalanish til madaniyatining muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Bayxanova, M. (2026). *Sinonimlarning uslubiy rang-barangligi va o‘zbek tilidagi roli.* Tashkent: O‘zbek tilshunoslik markazi.
2. Karimov, A. (2020). *O‘zbek tili leksikasi va sinonimlar.* Tashkent: Fan.
3. Raxmonova, L. (2019). *Stilistika va sinonimlar: Nazariya va amaliyot*. Tilshunoslik jurnali, 12(3), 45–58.
4. Usmonov, D. (2018). *O‘zbek tili sinonimlari va ularning nutqdagi vazifalari.* Tashkent: O‘zbekiston Milliy Universiteti.
5. Yusupova, F. (2021). *Sinonimlar va ularning matnni boyitishdagi ahamiyati.* O‘zbek tilshunosligi, 7(2), 33–47.